

Loomevargus

Tiit Hennoste

Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse
instituudi vanemteadur, kes uurib suulist
keelt ja netikeelt suhtluses

Plagiaadist on saanud suur probleem. Plagiaadiga on vahele jäänud kõrgeid ministreid ja üliõpilasi, teadlasi ja doktorante. Plagiaadi võib tänapäeval üles leida ka aastaid hiljem, kui inimene istub kõrgel kohal ja tahab veel kõrgemale...

Plagiaatide hulk on oluliselt kasvanud. Kui enne Google'i ja Wikipedia aega oli plagieerimine üsna aeganõudev tegevus (tuli ümber kirjutada palju teksti), siis nüüd on *copy and paste* palju lihtsam ja kiirem kui oma teksti kirjutamine. Usutavasti on loomevarguse laienemisele aidanud kaasa ka väga levinud arusaam, et netis vabalt saadav materjal on kõigi oma, seega ka minu oma. Vaba kasutamise õigus aetakse liiga tihti segi oma nime all kasutamise õigusega. Aga mõnikord leiab ka teistpidiseid arusaamu. Koolilapsed ostavad netis Annaabi jms portaalidest tekste. Ja leiavad, et neil on õigus avaldada neid oma nime all, sest nad on nende eest maksnud (!). Umbes nii, et ostan poest romaani ja avaldan uuesti oma nime all, sest ma olen selle eest maksnud.

Mis on plagiaat?

Plagiaat tuleb ladinakeelsest sõnast *plagiarus* ('inimeseröövija, piinaja, rõhuja') ja eesti keeles on tal väga hea ja täpne vaste – loomevargus. Plagiaat on teisele autorile või allikale kuuluvate mõtete, ideede või tekstiosade esitamine oma nime all, ilma originaali autorile ja allikale viitamata või autorsust muul viisil osutamata (vt nt <http://en.wikipedia.org/wiki/Plagiarism>).

Plagiaat ei ole ainult kirjaliku teksti nähtus. Sama käib ka suuliste ettekannete, loengumaterjalide jms kohta. Ja plagiaat ei ole ainult sõnalise

teksti nähtus. Sama kehtib ka fotode, graafikute, tabelite, arvandmete, veebilehekülgede jms materjali kohta.

Sellele üldmääratlusele lisatakse mõnikord kaks tingimust. Esiteks, plagiaadist räägitakse seal, kus on olemas ootus algse autorsuse esitamiseks. Selline ootus on alati olemas teaduses, ajakirjanduses ja ka koolitöös. Aga seda ootust ei ole alati kirjanduses või kunstis. Näiteks uuema aja romaanides kasutatakse mõnigi kord teiste autorite varjatud tsitaate uue terviku loomiseks. Teiseks, plagiaadist kõneldakse ennekõike siis, kui plagieerija loodab saada varastamise abil kasu või tulu. Üliõpilane loodab kaitsta magistritöö, kooliõpilane loodab saada parema hinde jms. Seega, tulu ei pea olema üksnes rahaline. Plagiaat ei ole ametlikult kuritegu ega väärtetu, vaid ränk eetiline libastumine, eriti teaduses ja koolis.

Plagiaadil on kolm keskset varianti.

- (1) Kõige tuntum loomevargus on selline, kus teise autori tööd, mõtted või sõnad esitatakse **ilma nende autori ja kasutatud allika nimeta**.
- (2) Plagiaat on see, kui esitatakse teise autori **täpne tsitaat ilma jutumärkideta**. See on vargus ka siis, kui autor ja allikas on märgitud.
- (3) Plagiaat on ka see, kui esitatakse teise autori tekstist originaalile lähedane **pisimuudatustega variant**, mitte referaat. Seegi on plagiaat ka siis, kui autor ja allikas on märgitud.

Erinevad plagiaadid ei ole muidugi sama rängad eksimused. Kõige rängem vargus on autori ja allika nimetamata jätmine. Olemas peavad olema nii autori nimi kui ka täpne kirje, mis võimaldab lugejal allika üles leida. Ei piisa sellest, et on lihtsalt mainitud autori nime, kuid jäetud algteksti andmed toomata või veel hullem, esitatud valed andmed.

Oluline on see, kui suur on plagieeritud osa. Tihti mõõdetakse plagiaatsust sõnade või ridade arvuga või protsendiga kogu tööst. Väike eksimus on see, kui on varastatud mõni lause. Aga suur rikkumine on see, kui varastatakse terve lõik või mitu lõiku. Eriti ränk plagiaat on see, kui töö koosnebki varastatud lõikudest, mis kirjutaja on mõne oma lausega kokku traageldanud.

Oluline on ka see, mida on varastatud. Pisike eksimus on see, kui keegi varastab midagi oma töö referatiivsesse ülevaatesse. Suur süütegu on see, kui inimene varastab oma töö põhiväite või järeldused ehk esitab

enda loodud uue materjalina teiste tulemusi. Oluline on see, millise kasu saamiseks on varastatud. Nt plagieerimine referaadis on ülikoolis väike eksimus, kuid plagieerimine lõputöodes, mille eest saadakse ainepunkte (bakalaureuse-, magistri- ja doktoritöodes), on väga ränk eksimus.

Omaette küsimus on, kas koolis peab plagiaati sama rangelt võtma kui ülikoolis. Peab. Esiteks, plagiaat on loomevargus. Kergemalt võtmine tähendab antud juhul seda, et koolis võiks lubada veidi varastada. Teiseks, koolis õpitud arusaamad kinnistuvad ja vahelejäänud teatavad ülikoolis tihti, et neid on nii õpetatud. Ümberõppimine on alati keerukam kui kohe õigete väärtuste omandamine. Plagiaat on akadeemilises kogukonnas väga ränk eetiline libastumine.

Tsitaat, referaat ja plagiaat

Eelnevas oli näha, et plagiaadid jagunevad kaheks: tsitaadid ja referaadid. Vaatame neid variante lähemalt.

Tsitaadiga on asi üldjuhul lihtne. Tsitaat on teise teksti (ka joonise, graafiku, tabeli vm) **täpne** edasiandmine. Tähtis on mitte unustada jutumärke ja olla teksti ümberkirjutamisel väga täpne. Selleks on vaid üks tee: range enesekontroll. Tasub järgida kolme reeglit, mis aitavad vältida tsitaadi muutumist plagiaadiks:

1. Pane tsitaat väljakirjutamisel kohe jutumärkidesse ning lisa allikas ja autorinimi (tsitaati viidatakse alati koos leheküljenumbriga).
2. Tsitaate oma tekstis teise kohta viies jälgi hoolega, et ka jutumärgid, autori nimi ja allikas tuleksid alati koos tsitaadiga kaasa.
3. Oma lõpptekstis kontrolli kõik laenatud osad hoolega uuesti üle: kas jutumärgid, autori nimi ja allikas on kohal ja korrektsed.

Referaadiga on keerukam lugu. Milline on korrektne referaat? Referaat on refereerija tehtud **tihendatud** ja **oma sõnadega** esitatud kokkuvõte algallikast. *Tihendatud* tähendab, et referaat peab olema lühem kui algtekst. Täpseid piire ei ole, aga 50% originaali mahust võiks olla lähteorientiiriks.

Oma sõnadega tähendab ennekõike seda, et refereerija sõnastab algteksti oma lausetega ümber, mitte ei piirdu ainult pisimuudatustega. Alles peavad muidugi jääma terminid ja muud sisu täpseks edastamiseks vajalikud sõnad. Millised on pisimuudatused, millega piirdumine viib

plagiaadini? Nende lõplikku loendit pole olemas, siin on mõned olulised variandid:

- on asendatud vaid mõned grammatilised vormid paralleelvormidega (*raamatutes* > *raamatuis*),
- on asendatud vaid mõned sõnad sünonüümidega (nt öeldised või sidesõnad),
- on jäetud üksnes mõned sõnad või väheolulised lauseosad välja,
- on muudetud ainult sõnajärge lausetes või lausete järjekorda,
- on üksnes liigendatud laused teisiti (nt pandud kaks lauset kokku üheks koos mõne väljajätte ja muudatusega).

Vaatame üht näidet.

ORIGINAL	
Tuglas ütleb, et need autorid „kordavad ju sedasama, mis enne neidki öeld ja nimelt paremini öeld. Nad produtseerivad seni alles imitatsioone, nagu nad oma kirjandusloengutega kopeerivad Siuru ja Tarapita omi.” (Tuglase tsitaat: Fr. Tuglas, Meie noorsoo ajakirjad. Looming, 1923, nr 3, lk 236)	
REFERAAT	PLAGIAAT
Tuglas ütleb, et nende autorite senine looming ja kirjandusloengud on Siuru ja Tarapita omade kehvem koopia.	Tuglas ütleb, et need autorid kordavad seda, mis on enne neid ja sealjuures paremini öeldud. Nad toodavad imitatsioone ning kopeerivad oma kirjandusloengutega Siuru ja Tarapita omi.
Poole võrra lühendatud. Vormistatud uue lausega. Säilitatud vajalikud märksõnad: <i>Tuglas, kirjandusloengud, Siuru, Tarapita</i> jm.	Kustutused: <i>just, sama, öeld, nimelt, seni alles, nagu nad</i> Grammatikamuutused: <i>öeld > öeldud</i> Asendused sünonüümiga: <i>produtseerivad > toodavad</i> Lisamised: <i>ning, sealjuures</i> Sõnajärje muutused: <i>oma kirjandusloengutega kopeerivad > kopeerivad oma kirjandusloengutega</i>

Kuidas sõnastada oma sõnadega ja lühidalt ümber algallikas? Selleks tasub järgida seitset põhimõtet.

1. Loe tekst kõigepealt tervikuna ja mõttega läbi, ära hakka kohe referaati kirjutama.

2. Märgi endale vajalikud mõtted üles märksõnadena või fraasidena. Ära kasuta täislauseid, mis viivad kergesti originaali kopeerimiseni. Märgi täpselt üles terminid ja kesksed märksõnad.
3. Sõnasta oma sõnadega ja oma lausetega kokkuvõtte. Ära vaata sel ajal originaalteksti, kasuta ainult oma mälu ja märkmeid.
4. Kontrolli referaat üle. Kas referaat annab allika mõtted korrektselt edasi? Kas pole teksti juhuslikult sattunud originaali lausete koopiaid?
5. Märgi üles autori ja allika andmed ning pane referaadi juurde.
6. Referaati oma tekstis teise kohta viies jälgi hoolega, et autori nimi ja laenu allikas oleks alati kaasas.
7. Oma lõpptekstis kontrolli tekst hoolega uuesti üle: kas iga referaadi juures on autori nimi ja allikas.

Lisada tuleb veel see, et üldiselt tuleks kasutada allikatena originaaltöid. Aga mõnikord on siiski vaja kasutada teiste tehtud kokkuvõtteid, õpikuid, käsiraamatuid, tõlkeid jms. Sel juhul on oluline reegel: alati tuleb alati viidata **tegelikult kasutatud ehk loetud** allikale ja kommentaaris öelda, et tegu on kaudviitega (*viidatud XX kaudu*).

Mille poolest erinevad referaat ja konspekt?

Kokkuvõttest ehk referaadist tuleb lahus hoida konspekt ehk kompilatsioon. Referaat on lühike ja oma sõnadega tehtud kokkuvõtte, mis on tehtud selleks, et seda **avalikus** tekstis kasutada.

Konspekt on märkmed mingist tekstist või temast, mis haarab mitu teksti. Konspekt sisaldab materjali, mida selle tegija on vajalikuks pidanud endale üles märkida. See võib sisaldada alustekstist kopeeritud osi, millesse on lisatud märkusi. Osa sellest võib olla referaat, osa aga lõtv pisimuudatustega ümberjutustus. Konspekt tehakse **iseendale** ja seda ei saa avalikus tekstis kasutada. Lisaks, oma eklektilisuse tõttu ei sobi konspekt referaadi tegemise aluseks. Referaat tuleks teha otseallikat kasutades.

Millal ei tule viidata teistele allikatele?

Igast reeglist on erandid. Üheks erandiks on üldtuntud ja nn inimkonna ühisvaraks saanud faktid ja seisukohad, millele pole vaja viidata. Üldteada faktide hulka loetakse laialt tuntud ajaloolised sündmused ja ajaloolised

või tänapäevased isikud, geograafilised faktid, matemaatilised tõed jms. Selliste väidete piir pole kahjuks kuigi selge. Üldiselt saab öelda, et üldtuntud faktid on esitatud teatmeteostes ja õpikutes ilma viideteta algallikatele. Põhimõtteks võiks võtta: kahtluse korral on alati kindlam viidata.

Veidi keerukam on lugu iseenda varem avaldatud tööde varjatud kasutamise kohta. Kõik pole ühel meelel selles, kas enda varasema töö konkreetsete mõtete või tekstiosade kasutamine ilma eraldi märketa kuulub plagiaadi alla või mitte. Kindlasti tuleks aga osutada joone all või sissejuhatuses oma tööle, millele toetutakse (*käesolev artikkel toetub...*).

Miks plagieeritakse?

Plagieerimise põhjusi on leitud palju: laiskus; huvipuudus töö teema vastu; ajapuudus; lootus ja soov saada paremat hinnet; teiste soovitusel (kes pole veel vahele jäänud); teadmatus, et see on eetilise eksimuse; arusaam, et kui pole kuritegu, siis võib teha; mõtteviis „teised teevad ka”.

Selle kõrval tuleb ette ka kaitsekõnesid, milles plagieerija teatab, et ta mõtles antud väite vms ise välja või ei ole seda allikat lugenud. Plagiaadi tunneb ära sellest, et tema vormistus on originaalile lähedane. Keerukas on asi siis, kui sõnastus ei viita teisele allikale, aga idee, väide, järeldus on varem olemas. Põhimõtteliselt on täiesti võimalik, et autor on ise sama asja peale tulnud. Teaduses on siiski üks probleem: varem avaldatud ideed, järeldused jms kordaval tekstil puudub väärtus.

Teine tavaline kaitsekõne kõlab: „Ma unustasin allikad märkida.” Või „Ma unustasin jutumärgid panna.” Seda võib tõepoolest juhtuda. Probleem on väike ja õigustus usutav, kui tekstis on mõni üksik märkimata viide või jutumärgid. Kui aga märkimata viiteid või jutumärke on palju, siis pole unustamine usutav põhjus. Tegemine on plagiaadiga.

Mis saab plagieerijast?

Eri koolides on plagieerija karistamiseks osalt erinevad reeglid. Tartu ülikoolis näiteks moodustatakse asja uurimiseks komisjon. Kui on tõestatud, et tegu on plagiaadiga, siis on kahesugusid karistusi: „Esmakordse akadeemilise petturluse juhtumi korral ühes õppeaines sooritatud eksamil või õppeaines koostatud esseedes, referaatides ja muudes kirjalikes töodes (v.a uurimistööd ja õppeastme lõputööd) karistatakse üliõpilast dekaani korraldusena vormistatud noomitusega ning võetakse üliõpilaselt õigus

jooksva õppeaasta vältel sooritada ainet, millega seoses juhtum avastati. Noomitus tehakse teatavaks teaduskonna liikmetele.

Korduva rikkumise puhul, võõra töö tervikuna esitamisel oma nime all ning ainepunktide saamise aluseks olevate kirjalike tööde ning õppeastme lõputööde (uurimis-, bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööde) puhul ilmnevate plagiaadijuhtumite korral teeb dekaan akadeemilise petturluse juhtumi menetlemise komisjoni ettepaneku põhjal õppeprorektorile esildise üliõpilase eksmatrikuleerimiseks seoses vääritud käitumisega.”¹

Oluline on see, et igal koolil oleks loomevargustega võitlemiseks reeglid. Karistused võivad olla kooliti erinevad, kuid nõuded peavad olema sarnased.

Kasutatud allikad

<http://www.fl.ut.ee/et/loomevargus>

<http://www.fl.ut.ee/et/810369/teaduskonna-poolt-kehtestatud-oppetoo-alased-korrad-eeskirjad#11>

<https://tudengiveeb.ee/et/esileht/tulemuslik-korgharidus/16-oppimine/kirjalike-toeode-kirjutamine/164-ettevaatust-plagiaat-2>

<http://www.ttkk.ee/uudised/ettevotjale/mida-on-vaja-teada-plagiaadist>

http://wwwold.ttkk.ee/bw_client_files/ttkk_pealeht/public/img/File/TTK%20plagiaat.pdf

https://docs.google.com/presentation/d/1anRs___ZbnnMJx22Mq_LzqqEd-tCWwUazVlgyawZFJao/edit?pli=1#slide=id.p

Hennoste, Tiit 2014. Tekst, keel ja stiil. Käsikiri.

Selle teksti pikem variant on ette kantud loenguna Tartu ülikooli eesti keele ja üldkeeleteaduse instituudis 17. septembril 2014.

---

¹ Vt nt <http://www.fl.ut.ee/et/loomevargus>.